

II. L E V É L.

*Költ Komáromban, Böldög Aszszony Ha.
vának 6. Napján.*

A' Frantzia elmétségnek némelly szikrdi.

Tizen-hatodik Lajos, a' mostani Fran-
tzia Király, mindenkor igen nagy szerete-
tét mutatta a' szegény nép eránt, azért is
mikor Királyja koronáztatott, azon éjjel ama'
jó Királynak, IV-dik Henriknek Párisban
lévő értz Ofzlopára, egy valaki nagy be-
tűkkel e' szókat ragasztotta: *Resurrexit,*
fel-támadt. —

Ezt más nap reggel, mikor az oda tó-
dúlt nép örömmel olvasta vólna, egy más
Frantzia e' szókat írta alá:

Resurrexit. Japprouve ce bon mot

Mais pour is croire il faut *la poule au pot.*

Fel-támadt: Szép szó ez, de hogy el-hi-
helsem,

Szükség; hogy a' tyúkot főve szemlél-
helsem.

Tzélozott a' Poéta IV-dik Henriknek
szava járáfára, a' ki mikor Tisztjei arra kér-
ték, hogy nevelje a' Népnek adaját, azt
szokta felelni: *Azt akarom én, hogy leg-*

B

alább

alább egy hétén egyszer, a' leg-szegényebb
Jobbágyomnak is, tyúk főjön a' konyhá-
ján.

Inkább akart ez a' jó Király minden
haszontalan és költséges pompát Udvarából
ki-űzni, mint sem a' Népnak adajat, leg-
kifesebben is öregbiteni. Azért is míg a'
Frantzia nevezet el nem töröltetik, minden-
kor áldott lesz' az ő emlékezete. — Melly
együgyü lett légyen e' leg-vitézebb, leg-
igazabb, 's leg-jobb Királynak udvari pom-
pája; meg-tetfzik a' többek közt azon Le-
veléből, mellyet *Sullihoz*, a' Fő Minister-
hez írt, mellyben egyéb szavai között így
szóll:

Kedves Sullim!

„ Hallom hogy beteg vagy; meg-bo-
„ tsáss, hogy látogatásodra nem mehetek;
„ mert a' Királyné ment-el egy Barátjához
„ a' kotsimon, gyalog pedig lábaim' fájdal-
„ mok miatt most nem mehetek. „ —

Mások pénzt veretvén XVI-dik Lajos'
tisztetségére, egyik oldalára metszettették
ama' Frantziáknak áldott emlékezetü Kirá-
lyokat, XII-dik Lajost és IVdik Henriket.
A' másik oldalán XVI-dik Lajost, 's a' két
számokat így adták öfzve:

XII-dik Lajos, } Akarván jelenteni, hogy
IV-dik Henrik, } a' kettőnek Virtusait fogja
XVI-dik Lajos. } magában foglalni. —

Mi-

Mikor ama' nagy Philosophusnak, nevezetesen a' menyköt le-húzó rúdaknak legelső tsinálójoknak, 's az Ámerikai Közönléges Társaság' fundálójának *Franklinnek* képét Parisban ki-metszették, e' verset írták alá :

Il ote au ciel la foudre & le sceptre au Tyrans.
Deákúl.

Eripuit Cœlo fulmen, sceptrumque Tyrannis.
Menyköveit Égnek, botját ki-tsikarta Királynak.

vagy
Meg-fosztá az Eget ártalmás tüzétől,
'S a' Tyrannust, népét rontó veszfzejétől.

Terrai, Finántz Minister, Frantzia Országban.

Soha sem vólt talán Frantzia Országban egy Minister is, a' kit az egész nép jobban gyűlölt 's átkozott vólna, mint Terrai, míg végre 1775-ben hivatalából ki-vetett. Ez igen szegény legényből lépett erre a' nagy méltóságra, temérdek kintset gyűjtött magának, de a' népet a' fok fattzolató parantsolatok által, mint telhetetlen nádály, szüntelen szívta. Ezer meg ezer panasfz ment ellene: le írták a' Királynak, hogy többre megy egy millionál, a' mit magának húz 's von esztendő által igazságtalan

módon, de ez az álnok Minister mindenkor el-tudta a' leg-igazabb panaszt is szép színekkel nyomni. — A' több panaszok 's instántziák között, mellyek szüntelen mentek ellene, a' tsak nem éhel halásra juttatott lakofoktól, de a' mellyeket vagy maga, vagy más sorfosai által mindenkor el-tudott háritani; egyfzer a' *Poitru* Parasztok egy Iskátulát küldöttek Póstán Dubarri Grófnénak, a' XV-dik Lajos Szeretőjének, abba tették Instantziájokat, 's egy darabot abból a' kenyérből, mellyel élnek ök egynehány esztendőktől fogva. A' Grófné megmutatja a' Királynak ezt a' síralmas Instántziát 's a' kenyerét is. A' Király meg-köszöli, 's el-szenvedhetetlen roszsznak találja, mellynél az ebeket is jobbal kellene tartani. — De mit tsinál Terrai hogy ennek elejét vehesse? A' Grófnéhoz megy, valamelly drága nyakbéli ékefséget viszen néki, dítséri könyörülő szívet, de egyfzer'smind elébe terjeszti, hogy éppen ezzel a' nemes szívvel akarnak viszsa élni az ő ellenfégi, hogy őtet el-vezthessék. El-hiteti a' Grófnét, hogy azt az ő titkos írígyei tették Póstára, költött név alatt, és hogy azt soha sem küldötték, 's nem is látták a' Jobbágyok. A' Grófné el-hiszi, a' fel-boszfzonkodott Királyt is el-hiteti, 's úgy vége lett mindennek; a' Király örült azon, hogy nem igaz hogy olyan

lyan

lyan kenyérré szorúltak volna Jobbágyai. —

Illy fok álnok módokat gondolhat-ki egy lelki-esméret nélkül való Minister, hogy az adó-fizető szegény Közfégnek panaszát semmivé tehesse. — Azonban a' Poéták nem szüntek-meg fok Epigrammák, nóták, danlok, 's- egyéb versek által Terrait a' nép előtt nevetésgessé 's százszorta gyűlöltebbé tenni. — Meg kell jegyezni, hogy Frantzia Országban nem tartatik *Pasquillus*nak vagy rágalmazó Írásnak az, a' minek a' Szerző alá meri írni a' maga nevét; hanem, ha a' bántatott Személyly bízik ártatlanságához, szabad néki az Írót Törvénybe tizálni, 's ha meg nem bizonyíthatja a' mit írt, akkor Törvény szerint büntetetik. De a' Poéták olyakat írtak a' Fő-Ministerről, a' mellyeket az egész Ország tudott, 's nem merte őket Törvénybe tizálni.

Ezek között a' Terrait vagdaló, 's az ő rovására a' fel-boszszonkodott Közönféget nevetető Poéták között volt ama' tisztes yén *Condamine* is, a' ki már ekkor 80. esztendő s volt, 's minden fő emberektől, még a' Királyi Udvartól is, mind öregfégeért, mind Poezisiéért nagyon betsültetett. Alkalmatóságot szolgáltattott néki arra az, hogy egy jó barátja egy pár foglyot kül-

dött néki Lyonból, melyet a' Fő-Minister,
mint a' Túnisi Piraták, szabad prédának
ítelvén, el-fogott, 's maga asztalánál meg
is evett. — Condamine nem szerette ezt a'
tréfát, főt a' maga már régen fel-függeszte-
tett fegyverét elő-vette, az az, fok Epi-
grammákban Terrait vagdalta. — En tsak
némellyeket fordítok ide le.

El-küldéd hív Barát! a' kövér foglyokat,
De Terrai; 's nem én ettem-meg azokat.
Mi okon? — Tán magát Fridriknek képzelte,
'S Lengyel Országok kis madárkáim vélte.
Úgy emészte gyomra e' nyalánk falatot,
Mint mi a' tőle vett fok Parantsolatot. —

Más. — *Terrai el-törlötte a' hét halálos
bűnöket.*

Frantz Nép! Terrainak óltárt emeltésünk,
A' jókért, mellyekkel lelkünk koronázta,
Vigyáz, hogy halálos bűnökbe ne esünk.
Nints már *Kevélységünk*, mert azt meg-alázta.
Gazdag 's bődög égyy sints hogy *irigyel-*
hesünk,
A' szegénység által meg-ment *fösvenységtől*,
Bűjaságunk éhség által el-óltatott,
Haragunk szünt, velünk kogy vizet itatott.
A' szükség ösztöne őriz *Korhelységtől*,
Tőle a' Természet így meg-jobbított.
A' *Torkosság* maradt bűnünk több fergétől,
'S

'S hogy meg-haljak féltem, ez eggynek mér-
gétől,
De a' bölts Minister ezt is rántzba szedte,
'S hogy meg-szabadítson mértékletlenfégtől,
Két szép foglyaimat el-fogta 's meg-ette.

Condaminének ezekhez hasonló több
vagdalozásait majd mindenek könyv nélkül
tanútták-meg Párisban, 's úton út félen be-
széllték a' Ministernek bosszontására. Még
a' Királyi Udvarban is sok Dámák asztalfe-
lett könyv-nélkül mondották-el ezeket, nem
kevés katzagások között. Terrait ette a'
méreg, de minthogy a' dolog igaz vólt,
nem is merte a' vén Poéta ellen haragját
mutatni; hanem hogy meg-engesztelje, kül-
dött számára eggy meg-koppasztott 's felet-
te igen kövér pujkát, mellynek gyomrát
trüffel és más drága szerekkel meg-töltette.
— Az öreg *Condamine* botsátott-ki azu-
tán is némelly verseket, mellyekben le-ír-
ta, az ő két kis foglya melly nagy pujká-
vá változott: de verseinek mindenkor
utánnok tette, hogy bár a' Minister a' Fran-
tzia népet is a' sok húzás, nyomorgatás u-
tán ilyen pujkához hasonló kedves Parant-
solattal vígasztalná-meg! — —

Éppen Sz. Bertalan napján vettetett-ki
ez a' roszsz Minister sok sattszolása után tiszt-

fégéből, az akkori Cantzelláriussal, 's a' Tengerre, vagy Hajokra vígyázó Ministerrel. Azon estve némellyek a' Terrai Baráti közzül vagdalózván szavokkal, így szóltak: *Már ez ugyan szép Bertalan napja a' Ministereknek.* Ezt mag-hallván a' Párisban lévő Spanyol Követ, Gróf *Aranda*, azt felelte: *Igaz hogy szép; mert most nem az ártatlanokat üldözik;* tzelezvén az 1572-dik Esztendei vér-ontásra, a' melly olly feketévé 's rémítővé tette e' napot a' Frantzia Históriában. — Terrai helyébe tétett Finantz Ministerré *Turgót*, a' ki egyenes lelkű ember vólt, 's a' Keresztyéniéget inkább a' belfőkben, mint a' külfőkben helyeztette. Mivel ezt azzal vádolták, hogy ritkan megy Misére, egy Frantzia egy hofzfú Beszélgetést nyomtatott-ki a' *Király* és Gróf *Maurepas* között. Én csak azt említem a' mi Terraira tartozik. —

A' Király.

Hát *Turgot* mitsodás, 's mit ítélz felöle?

Gróf *Maurepas*.

Éles elmével bír, 's ritkítom jó szívet,
Betsüli a' Törvényt, és a' jó erköltsöt.

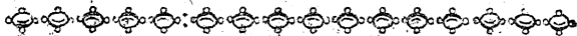
A' Király.

Mind jó; de azt mondják hogy nem jár Misére.

Gróf *Maurepas*.

Uram Király! erről fok beszéd hallatott - - -
Mondják - - - hogy Terrai egyet se mulatott.

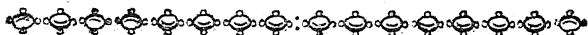
U-



Ugyan ez a' Terrai és az ő fok-féle nyomorgatása volt az oka annak a' nagy lármanak 's pártoskodásnak, melly Turgot alatt ütötte-ki magát 1775-ben, noha azt némelyek az Anglufoknak, mások a' Klérusnak, mások a' Jésuitáknak tulajdonították. A' fok ezer Parasztok öszve vevén magokat, Párisra ütöttek, ott minden kenyér árulókat fel-prédáltak, 's valakik nyereségre búzát vettek, mind azokat pusztították égették. — A' mi ebben a' pártoskodásban fok nevetiséget okozott e' volt az, hogy a' Páris Commendánsának, Duc *Bironnak*, levelet küldöttek a' Pártosfok, hogy ők a' jövő éj-jel a' *Bastilt* meg-veszik. Biron talpon tartotta a' katonafagot, 's más nap mindenek nevettek Biron, hogy őt' olly bolondá tették. Még akkor meg sem tudták almodni a' Frantziák, hogy 19. esztendő múlva ugyan ez a' fel-zúdult nép, a' szabadságnak ízine alatt, a' *Bastilt* nem tsak meg-veheti, hanem a' földdel egyyenlővé fogja tenni.

A' Találós Mese volt *Z betű*; a' Rejtett Szó *ágyú*, mellyből ki-telik *ágy, ág, úgy*.

Ta-



Találós Mese.

Éltem, hogy már nints életem,
A' holt élet el-temet.

Annak éltét őrizgetem,
Ki-el vette életemet.

Szathmárról.

Rejtett Szó.

Mi tsak heten vagyunk, de tészünk egy
Várost,

Még pedig Királyi Név viselő zárost.

De tsak négyünkben is még nagyobb Vá-
ros áll,

Hol fok-féle Nemzet, fok Pap, 's Barát
fétál,

Más négyükre akkor léfzen tsak szükféged,

Mikor Éva átkát érzi feleféged,

Ötünket ne illess, ha tisztát szereted,

Vélek maskarává mert magad' teheted.

Kik e' Gyűjteményből olvasni szeretnek,

Azok mind hetünket könnyen esmér-
hetnek.

Homotrom

J. S. Palota V. N.

*A búdosó madarokról, nevezetesen a'
fetskékről.*

Az Istennek fok formájú böltsefsége fo-
hol sem tetszik inkább-ki, mint az oktalan
ál-

állatokban. Azokban semmi nints, a' mi az ember figyelmetességét inkább megérdemlené, mint a' bújdosó madaraknak szokások. Azt mondja Jeremiás: *Az eszterág az égben meg-esmeri a' maga idejét, a' gerlitze, a' daru és a' fetske tudják mikor kell el-menni.* Sok nevezetes dolgok vagynak a' madaraknak bújdosásokban. Tudják azok, mikor kell el menni, 's visszajöni. Némellyek hozzánk jönnek, mikor mások el-mennek. Ezen ő költözéseknek oka a' hideg és a' meleg, 's az ő nemeknek szaporítáfsara való indulatjok. Az egész földön nints eggy hely is, mely nékik állandó szállások lehetne, a' hol egész esztendeig elefégeket találhatnák, sem azok a' mellyek a' hideg, sem azok, mellyek a' meleg eget szeretik. Tsudálatos benne az, hogy ezek az okótság nélkül való állatok az időt, mellyben nékik el-menni és visszajöni kell, úgy ki tudják választani, és hogy a' helyet a' hová, az útat a' mellyen menni kell tudják. Ki nem tsudálná! melly szép rendel 's moddal útnak a' bújdosó madarak? mint tudnak azok olly fok, olly nagy Országokon és tengereken által minden mágnes tő nélkül egyenesen útnak? Ki mérte-ki nékik az útat az égen? Mitsoda jelekből tudják ök, hogy már mennyire haladtak, és még mennyire kell menni? Ki vezeti, ki táplálja őket

ket, ki-vel gondot azokról a' dolgokról, a' melyekre nékik az úton szükségek vagy? Ki mutatja meg nékik azokat a' szigeteket, hol ők eledeleket találják? Mind ezek fellyül mülják az embereknek okosságokat és szorgalmatosságokat, a' kik illy nagy útra nem mernek indulni, 's nem is indulhatnak, hanem ha a' tapasztalással, az utazók Írásaiknak olvasásokkal, geografiai tudománnyal 's mágnus tövel segítenek magokon. Így ír *Lud. de Beaufort. Cosmopol. Divin. Sect V. Cap. 1* a' múlt Században tudós Párisi Orvos. —

De az igen különös dolog, hogy mind eddig nem tudták a' természet-vizsgálók meghatározni: Vallyon a' fetskék a' bújdosó madarak közzé tartoznak e'? vagy pedig vallyon nem fagynak e' meg télben, mint némelly négy lábú állatok. p. o. a' havasi egér, vagy *murmurter* és sok bogarak. Némellyek a' bújdosó madarak közzé számlálják a' fetskéket, 's állításokat az utazóknak tapasztalásokból akarják erősíteni. *Willúghby* tudós Anglus azt írja *Ornitholog. L II c. 3.* hogy a' fetskék Égyiptomban 's Szeretsen Országba bújdosnak tőlünk. Mikor Columbus Ámerikába másodszor utazott Octobernek 24-dik napján, tíz nappal az előtt, hogy ő Dominicó szigetjébe ért, látta hogy az ő hajójához egy Európai fets-

fetskéhez hasonló fetske közelgetett. Ő utánna fok tengeren járók láttak útjokban fetskéket. *Leguat* Novemb. 12 napján talált négy fetskéket, mellyek az ő hajóját a *Viride Promontorium*ig hét napokon kísérték. 1765 ezst. a' Penthierre Companiájának hajóját az Áfrikai partok és *Viride Promontorium* között lévő tengeren a' fetskéek egészen el-lepték, mellyek hiheő Európából mentek, leg alább azok az Europaiakhoz hasonlók voltak. *Adanson* írta *Büffonnak*, hogy míg ő *Senegall*ban fok ideig múlatott, ott gyakran látott az Európai fetskéekhez hasonlókat, mellyek akkor szoktak ott meg jelenni, mikor a' fetskéek Frantzia Országból el-mennek, tavaszfal pedig *Senegallt* ott hagyták. Mikor az említett *Adanson* *Górea* és *Senegall* között a' tengeren utazna, és már *Senegalltól* 50. mért földnyire volna; négy fetskéek szállottak a' hajójára, mellyek Európaiak voltak; mind a' négyen úgy el-fáradtak, hogy kézzel meg lehetett őket fogni. Azt is meg jegyzi *Adanson*, hogy a' melly fetskéek tél felé mennek *Senegall*ba, ott azok sem fészket nem raknak, sem nem költének, hanem csak kevés ideig múlatnak, azzal tovább mennek. Maga *Pater Kircher*, a' ki azt láttatik hinni, hogy a' fetskéek a' víz fenekén telelnek, azt mondja, hogy a' *Móreai* lakosok azt

bi-

bizonyítják, hogy Égyiptomból és Libiából Európába a' gólyákkal együtt fok fetskék utaznak. *Loyer* Missionariusnak tudósítása szerént *Iszjzini* Országban, Octoberben sőt későbbben is lehet más Tartományokból oda ment fetskéket látni, A' szorgalmatos vizsgálódók erősítik, hogy a' fetskék Septembernek 29.napja felé indulnak-el Angliából — A' hely, a' honnan el-indulnak; 's a' hová az el indulásra öszve gyűlnek, vagyon a' *Szuffolki* tartományban, *Ʒarmúth* és *Oxford* közt, hol a' házak', templomok', tornyok' tetejekre öszve feregelnek, és ha ellenekre való szél fúj, egynéhány nap várakoznak; ha pedig jó szelek kezd lenni, éjtszaka útnak indulnak, úgy hogy reggel közzülök egyet fém lehet látni. *Kolbe* azt írja, hogy a' jó reménység' hegyénél egész esztendőn által, de kivált télen elég fetskét lehet látni, a' honnan azt hozza-ki, hogy ott fok utazó fetskéknak kell lenni — *Fischer*, a' ki a' természetnek ezt a' részét igyekezett világosságra hozni, némely fetskéknak, mellyek az ő házánál keltek, tzérnát kötött a' lábokra, melly színét el-hagyó festékkal vólt meg festve. A' következett esztendőn vizsgálta mentek a' fetskék házához, a' tzérna meg nem változott színnel lábokon lévén; melly színnek meg kellett vólna változni, ha a' fetskék távol léteknék ideje alatt a' vízben lettek vólna.

De

De akar melly erősen láttattatsanak ezek a' tapasztalások a' fetskéknek bűjdosásokat erősíteni: tsak ugyan, olly fok példáikat adják mások elő a' víz fenekéről ki-húzatott fetskéknek, hogy azokat nem lehet mind költeménynek tartani. *Kollinson* említi *Philosoph. Trans. Vol LIII. Art. 24. p. 101.* hogy néki egy barátja írta azt, hogy ő *Baselben Mártyius* havában látta, hogy a' gyermekek a' Rénus vizéből fok fetskéket vontak-ki, mellyek közzül ő egyet fel-elevenítvén a' kebelében, véletlen el-repült. *Ettmüller* tudós Német Orvos azt írja „ Láttam egy gyékényes halas-tóban a' jég alatt mint egy vékonyi „ nagyfágú öszve tsomózott fetskéknek fokafágokat, a' mellyek úgy tetfettek, mint „ ha meg haltak volna, de még a' vér „ mozgott benne. Hasonlóképpen ír *Olaus Magnus* Svétiában *Upsáliai Érsek* „ Az északi vizekből *ügymond*, a' halászok gyakran fok fetskéket húznak-ki, a' mellyek tsomónként öszve ragadoznak ösz kezdéttel, mikor a' gyékényes vizeknek fenekekre lefzállanak. Még pedig úgy ragadnak öszve, hogy egyiknek szája, lába, szárnya, a' másikéhoz érjen, az ilyen fagyos fetskék a' halászok által fel-melegítettvén, el-repülnek, de nem mezfze. *Olaus Magnus. Lib. 19. 29.* *Kolas* egy igen tudós ember és az illy dolgoknak szorgalmatos vizsgálójok, 1712. éltendőben az Angliai Királyi

tudós tárfafágnak, új próbával meg mutatta azt, hogy a' fetskék, télre a' víz alá veszik magokat. Azt mondja ő: „ Láttam hogy „ az északi tartományokban téli időben a' halászkok a' jégen lyukakat vágnak, a' hálót azokon a' vízbe békvetik a' jég alá, magam jelen lévén az ilyen halászatkor, a' *Samrodti* tóból tizenhat fetskéket vontam ki a' jég alól, a' *Rosmeili* tóban pedig harminzat találtam. Ugyan ez a' tudós írja, hogy *Slebitténél Dóna* Gróf Kástélja mellett látott két fetskéket, mellyek a' víz alól éppen akkor jöttek-fel, mellyek nedvesek lévén erőtelen szárnyaikat le-ereftették 's alig állhattak. Azt is tapasztalta ez a' tudós, hogy a' fetskék, mikor tavaszszal meg-jelennek, egynehány napokig nedvesek szoktak lenni. (A' többi következik.)

Az el-múlt esztendő nálunk egészségtelen volt.

Itt Komáromban a' Reformáta Ekklesiában születettek az el-múlt 1789-dik Esztendőben 209. személlyek; meghaltak pedig 317-en. És így a' hóltak számjok a' Születetteknek számjokkal haladja-meg. — 1787-ben születettek 237-en, meghaltak 139-en. — Innen hozzá lehet vetni melly nagy pufztítást okoztak légyen e' Városban, főt az egész környéken, az el-múlt Esztendőben uralkodott forró nyavalyák; himlők, 's egyéb betegségek.